

УДК 342.9:352.07:316.334.5

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3\(79\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3(79)-6)

Сергій КОВТУН

аспірант кафедри політичних наук,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

s.o.kovtun@udu.edu.ua

ORCID: 0009-0008-7398-2988

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І ДЕМОКРАТИЧНА УЧАСТЬ ГРОМАДЯН: ВИКЛИКИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено актуальні виклики та суперечливості сучасної регіональної політики України в умовах повномасштабної війни, а також особливості державного підходу до відновлення територіальних громад. Зазначено, що ефективна державна регіональна політика неможлива без якісних регіональних стратегій, синхронізованих з Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки, де пріоритетом є стимулювання економічного зростання та зменшення диспропорцій між регіонами. Висвітлено проблеми нормативного та організаційного характеру, що забезпечуються в процесі реалізації політики відновлення, зокрема наявності позитивних положень у чинному законодавстві про необхідність програми комплексного відновлення та критеріїв визначення території відновлення. Розкрито виклики, з якими стикаються органи місцевого самоврядування під час підготовки стратегічних документів: дефіцит фахівців, відсутність єдиної національної політики з окремих питань, а також складність збору та аналіз первинних соціально-демографічних даних. Акцентовано увагу у необхідності вдосконалення координаційних механізмів, у тому числі на рівнях центральної виконавчої влади, та забезпеченні постійного зв'язку між місцевими громадами та міністерствами. У статті також систематизовано основні інструменти регіональної політики, серед яких – стратегічне планування, програмне фінансування та інституційна підтримка. Підкреслюється важливість створення спеціалізованого органу, відповідального за моніторинг, аналіз та реалізацію регіональної політики, а також необхідність адаптації цієї політики до стандартів Європейського Союзу з урахуванням національної ідентичності та економічних інтересів. Обґрунтовано доцільність переходу до адресного підходу у плануванні регіонального розвитку, з фокусом на малі територіальні одиниці.

Ключові слова: регіональна політика, стратегія відновлення, територіальні громади, повоєнне відновлення, міжрегіональна диференціація, стратегічне планування, децентралізація, державне управління, регіональний розвиток.

Serhiy Kovtun. REGIONAL POLICY AND DEMOCRATIC PARTICIPATION OF CITIZENS: CHALLENGES OF POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article examines the current challenges and contradictions of modern regional policy in Ukraine in the conditions of a full-scale war, as well as the features of the state approach to the restoration of territorial communities. It is noted that effective state regional policy is impossible without high-quality regional strategies synchronized with the State Strategy for Regional Development for 2021–2027, where the priority is to stimulate economic growth and reduce disparities between regions. The problems of a normative and organizational nature that are provided in the process of implementing the restoration policy are highlighted, in particular, the presence of contradictory provisions in the current legislation on the need for a comprehensive restoration program and criteria for determining restoration territories. The challenges faced by local governments during the preparation of strategic documents are revealed: a shortage of specialists, the absence of a unified national policy on certain issues, as well as the complexity of collecting and analyzing primary socio-demographic data. The article emphasizes the need to improve coordination mechanisms, including at the levels of central executive power, and to ensure constant communication between local communities and ministries. The article also systematizes the main instruments of regional policy, including strategic planning, program financing and institutional support. The author emphasizes the importance of creating a specialized body responsible for monitoring, analyzing and implementing regional policy, as well as the need to adapt this policy to European Union standards, taking into account national identity and economic interests. The feasibility of switching to a targeted approach in regional development planning, with a focus on small territorial units, is substantiated.

Key words: regional policy, recovery strategy, territorial communities, post-war recovery, interregional differentiation, strategic planning, decentralization, public administration, regional development.

Постановка проблеми. Станом на серпень 2025 року Україна перебуває на шляху до глибокої трансформації, спрямованої на відновлення після війни, інтеграції до Європейського Союзу та зміцнення внутрішньої стійкості. Війна залишила глибокі рани на інфраструктурі, економіці та соціальній тканині України, однак водночас

стала каталізатором для реформ і модернізації управлінських структур. Ключовим елементом цього процесу є оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, ухвалена урядом у серпні 2024 року, яка орієнтується на територіальну специфіку, євроінтеграційні стандарти та потреби громад [3].

У рамках цієї стратегії кожен регіон отримав розроблену дорожню карту розвитку, яка визначає пріоритети та напрямки відновлення, включаючи інфраструктурні проєкти, підтримку місцевого бізнесу та залучення інвестицій. Загалом, на відновлення та розвиток регіонів у 2025 році передбачено понад 7,3 мільярда доларів США, зокрема на відновлення житла, освіти, охорони здоров'я, енергетики та транспорту [7]. Однак для реалізації цих планів необхідно подолати низку викликів, серед яких юридична невизначеність у питаннях відновлення, кадрові проблеми на місцях та відсутність чіткої координації між центральними та місцевими органами влади.

У цьому контексті важливу роль відіграє участь громадян у процесах відновлення та розвитку. Згідно з новою Дорожньою картою розвитку громадянського суспільства на 2025–2026 роки, уряд планує створення більш доступних та інклюзивних механізмів громадської участі, що сприятиме глибшій інтеграції громадян у процесі прийняття рішень на місцевому та національному рівнях. Це дозволяє не лише підвищити ефективність відновлення, але й зміцнити демократичні інститути та забезпечити сталий розвиток територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському науковому дискурсі питання регіонального розвитку та поєднаного відновлення територіальних громад розглядаються крізь призму децентралізації, стратегічного планування та інституційного забезпечення державної регіональної політики. Так, у праці Діденко О. та Мірошніченко А. аналізуються концептуальні підходи до формування збалансованої регіональної політики в умовах децентралізації влади [1, с. 21–25]. Автори акцентують увагу на необхідності створення самодостатніх регіонів із потужним економічним і соціальним потенціалом.

Проблема координації між центральною владою та місцевими органами висвітлюється у працях Жаліло А., Бахур Н., Головка А. та ін., де доводиться доцільність створення спеціалізованого державного органу для реалізації та моніторингу регіональної політики, а також для надання експертної й методичної підтримки громадам [2, с. 36–66].

Окремий напрям досліджень стосується механізмів співпраці громад з міжнародними партнерами та інструментів зовнішньої підтримки відновлення. У працях Ткачука А. та Третяк Ю. обґрунтовується необхідність адаптації регіональної політики України до принципів і практики Європейського Союзу при одночасному збереженні національної специфіки [12].

Узагальнюючи, наукові дослідження наголошують на важливості системного підходу до регіонального розвитку, що базується на принципах субсидіарності, стратегічного планування, партисипативності та науково обґрунтованого прогнозування. Водночас окреслюються проблеми координації між різними рівнями управління, брак кваліфікованих кадрів на місцях та невизначеність загальнонаціональної стратегії відновлення.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей реалізації регіональної політики України в умовах війни та повоєнного відновлення, з акцентом на її потенціалі як інструменту посилення демократичної участі громадян, розширення можливостей територіальних громад та формування нових моделей взаємодії між владою і суспільством.

Методологічну основу статті становлять системний та інституційний підходи, що дозволяють розглядати регіональну політику як багаторівневу систему державного управління та аналізувати роль державних і недержавних інститутів у її реалізації; компаративний підхід, який забезпечує зіставлення українського досвіду з європейськими практиками; структурно-функціональний аналіз, спрямований на виявлення основних цілей і завдань регіональної політики; а також елементи кейс-стаді, що дали змогу дослідити особливості відновлення територіальних громад та залучення громадян до процесів прийняття рішень.

Результати та дискусії. Регіональна політика є важливим інструментом державного управління, що забезпечує збалансований розвиток території та політичну стабільність. У багатьох країнах вона інституціоналізована й інтегрована в стратегічні документи національного та міжнародного рівнів. Її поява зумовлюється не лише територіальними відмінностями, а й політичними та соціальними ініціативами – як з боку зовнішніх акторів, так і місцевих еліт. Основними завданнями регіональної політики є подолання соціально-економічних диспропорцій, посилення політичної інтеграції та легітимності влади. Вона стимулює громадянську участь через інститути представництва та механізми прямої демократії, сприяє розвитку соціального капіталу й довіри до органів влади.

Для України регіональна політика набуває особливого значення в умовах демократичного транзиту та викликів безпеки. Вона має об'єднувати централізовані механізми управління з місцевими ініціативами, підтримуючи демократичну участь громадян. Успішна регіональна політика виступає платформою

для реалізації громадянської активності та утвердження демократичних цінностей на всіх рівнях управління. У найзагальнішому сенсі регіональна політика охоплює комплекс державних заходів, спрямованих на перерозподіл ресурсів, стимулювання розвитку території та досягнення довгострокових соціально-економічних і політичних цілей. Вона активізує громадянську участь через представницькі інститути та інструменти прямої демократії, а також сприяє формуванню соціального капіталу й підвищенню довіри до органів влади. Водночас навіть такі непрямі дії суттєво впливають на структуру громадянської участі та політичну активність на місцевому рівні.

У процесі демократизації особливого значення буває інтеграція регіональної політики в ширшу систему публічного управління, таку як: узгодження цілей регіонального розвитку з транспортною, інфраструктурною, інвестиційною, освітньою, інноваційною політиками та політикою зайнятості. Ця координація створює умови для ширшого охоплення участі громадян у процесах управління, підвищуючи рівень довіри до інституцій та ефективність державної політики.

Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки зазнала суттєвих оновлень, спрямованих на адаптацію до нових реалій після повномасштабного вторгнення та наближення до європейських стандартів. 13 серпня 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив зміни до стратегії, які враховують безпекові виклики, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, відновлення інфраструктури та соціальну згуртованість. Ці зміни також орієнтовані на реалізацію політики згуртованості Європейського Союзу, зокрема через підтримку вразливих груп населення та забезпечення доступності державних послуг [11].

Стратегія визначає три основні пріоритети: підвищення конкурентоспроможності регіонів, інтеграцію території в соціально-економічному вимірі та вдосконалення управління у сфері регіонального розвитку. Особливу увагу приділено розвитку інфраструктури, зокрема енергетичної, з урахуванням потреб відновлення та адаптації до змін клімату. Також акцентується на інклюзивному розвитку, який передбачає активну участь громадян у процесах планування та реалізації регіональних стратегій [11].

У серпні 2025 року Міністерство розвитку громад, території та інфраструктури України презентувало План заходів на 2025–2027 роки з реалізації оновленої стратегії. Цей план передбачає приведення регіональних стратегій у відповідність до нових вимог, зокрема через

смайт-спеціалізацію та інтеграцію секторних стратегій з цілями державної політики. Також планується активне залучення місцевих громад до процесів відновлення та розвитку, що є важливим кроком до демократизації регіонального управління та забезпечення сталого розвитку територій [9].

Регіональна політика не лише забезпечує збалансований розвиток територій, а й створює умови для активної громадянської участі, зміцнюючи демократію та формуючи нову якість управління. Її стратегічне значення полягає у поєднанні соціальних, економічних і політичних цілей, що взаємодіють у складній системі та формують демократичний поступ держави.

Соціальні цілі регіональної політики – спрямовані на зменшення міжрегіональних диспропорцій у якості життя, доступності до інфраструктури, зайнятості та комунікацій, забезпечуючи рівні можливості для всіх громадян незалежно від місця проживання.

Економічні цілі регіональної політики – орієнтовані на підвищення продуктивності та ефективного використання ресурсів регіонів, з одночасним запобіганням поглибленню відставання депресивних територій.

Політичні цілі регіональної політики – забезпечують стратегічну стабільність, національну безпеку та легітимність влади на місцях, враховуючи мультикультурний характер держави та ризики маргіналізації окремих груп.

В Україні тривалий час перевага надавалася економічним цілям, орієнтованим на стимулювання зростання в більш перспективних регіонах, тоді як периферійні території залишалися поза увагою. Це посилювало соціально-економічну нерівність і обмежувало громадян у реалізації політичних прав, що ускладнювало демократичну участь. Тому гармонізація соціальних, економічних і політичних цілей є необхідною умовою для згуртованості суспільства, підвищення ефективності публічного управління та розвитку інклюзивної моделі регіонального розвитку.

Успішна регіональна політика передбачає не лише формальні права на участь, а й дієві механізми, які роблять її реальною та впливовою. Активне залучення громадян сприяє стійкому та інклюзивному розвитку, заснованому на принципах демократії. Водночас визначення концептуальних засад регіональної політики в Україні залишається предметом дискусій. У проєкті Концепції державної регіональної політики вона трактується переважно як система соціально-економічних заходів, що реалізуються органами влади. Такий підхід

посилює роль центру і зводить місцеве самоврядування до рівня виконавця, що суперечить принципам субсидіарності й партисипативності [11]. Розуміння регіональної політики лише як «набору заходів» надає їй статичного характеру, тоді як на практиці вона є динамічним, багаторівневим процесом взаємодії різних акторів.

У цьому контексті більш влучною виглядає позиція Чайкіної А. та Кудінова О., які пропонують розглядати регіональну політику не лише як систему адміністративно-управлінських дій, а й як особливу форму суспільних відносин між суб'єктами влади різних рівнів у процесі розроблення та реалізації масштабних програм соціально-економічного й культурного розвитку регіонів [13, с. 45-49].

В українських умовах регіональна політика функціонує як комплекс заходів, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування з метою забезпечення ефективного управління політичним, економічним і соціальним розвитком держави, регіонів та територіальних громад. Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення Кабінетом Міністрів України Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 років [11]. Ця стратегія визначає основні принципи регіональної політики яку можна побачити у (табл. 1).

Важливим компонентом ефективної регіональної політики є взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства. Вона забезпечує прозорість, підзвітність рішень, легітимність влади та формує умови для мобілізації громадських ініціатив, особливо в умовах воєнного стану та гібридних загроз. Взає-

модія передбачає наявність щонайменше двох самостійних суб'єктів, які впливають один на одного в межах єдиної системи, що відкриває можливості для розробки ефективних управлінських моделей та нових форм партнерства між державою і громадянами.

В Україні традиційна вертикальна модель управління поступово змінюється на більш горизонтальну, орієнтовану на партнерство та спільне прийняття рішень. Ефективний механізм зворотного зв'язку дозволяє громадянському суспільству не лише оцінювати діяльність влади, а й активно формулювати проблеми, що потребують політичного рішення. Такий підхід сприяє консолідації суспільства, підвищує довіру до влади та ефективність державного управління.

Взаємодія між владою та громадянським суспільством є системоутворюючою для стабільності політичного ладу: громадянське суспільство формує запити та очікування, а держава впливає на розвиток інституцій громадянського сектору. Конституція України закріплює основи цієї взаємозалежності, проте на практиці механізми співпраці залишаються слабкими та декларативними.

Формування ефективної взаємодії між громадянським суспільством і державою є багаторівневим процесом, який потребує дотримання спільних норм, принципів і очікувань обох сторін. Узгоджені правила створюють передумови для стабільних комунікативних практик, довіри та подальшої співпраці. Порушення цих очікувань призводить до недовіри та гальмує політичні трансформації. Більш детально зв'язок між громадянським суспільством і державою показано на (рис. 1).

Таблиця 1

Таблиця принципів регіональної політики

Принцип	Характеристика	Політичне значення
Конституційність і законність	Відповідність Конституції, законам і міжнародним договорам	Забезпечує легітимність і правову основу регіональної політики
Співробітництво	Узгодження цілей і завдань між центральними і місцевими органами	Підвищує ефективність реалізації політики та взаємодію між владою
Паритетність	Рівні можливості доступу до державних фінансових ресурсів	Гарантує справедливий розподіл ресурсів між регіонами
Відкритість	Прозорість, передбачуваність і послідовність дій органів влади	Формує довіру громадян і підзвітність влади
Субсидіарність	Передача повноважень на найнижчий рівень для ефективного виконання	Сприяє децентралізації та підвищує ефективність управління
Координація	Узгодженість стратегій, планів і програм на різних рівнях	Забезпечує логічну послідовність розвитку і взаємодію між рівнями
Єдність	Зменшення регіональних диспропорцій, забезпечення цілісності держави	Сприяє територіальній стабільності та соціально-економічній рівновазі
Історична спадкоємність	Використання позитивного досвіду розвитку регіонів	Забезпечує послідовність розвитку та врахування локальних особливостей

Рис. 1. Модель взаємодії між громадянським суспільством і державою

Ключовим інструментом наближення влади до потреб громадян є децентралізація. Передача повноважень та ресурсів від центральних органів до місцевих дозволяє оперативно реагувати на локальні виклики, посилює автономію громад та сприяє ефективній реалізації регіональної політики. Децентралізація створює умови для прямої взаємодії громадян з місцевою владою, підвищує прозорість управління, громадський контроль та довіру до інституцій.

Приклади таких механізмів включають громадський бюджет, електронні петиції, онлайн-консультації та цифрові платформи для обговорення місцевих ініціатив. Вони дозволяють громадянам впливати на розподіл ресурсів та прийняття рішень, формуючи відчуття залученості та відповідальності.

Ефективне надання базових послуг – охорони здоров'я, освіти, комунальних та адміністративних – можливо лише за умов делегування повноважень органам місцевого самоврядування з належним ресурсним забезпеченням. Таким чином, децентралізація виступає логічним кроком модернізації державного управління та побудови ефективного публічного управління на місцевому рівні.

Основні завдання децентралізації включають передачу повноважень і фінансів громадам, чітке розмежування функцій між рівнями влади та зміцнення відповідальності місцевих органів перед виборцями і державою.

В Україні децентралізація охоплює політичний, адміністративний та фінансовий аспекти.

Політична децентралізація передбачає передачу політичних повноважень на нижчі рівні влади через делегування функцій місцевим органам та залучення громадян до процесів прийняття рішень, відповідно до принципів деволюції. Адміністративна децентралізація передбачає передачу управлінських повноважень разом із ресурсами для надання публічних послуг від центрального рівня до нижчих рівнів влади чи окремих територіальних одиниць, що сприяє підвищенню ефективності функціонування системи публічного управління та врахуванню регіональної специфіки. Фінансова децентралізація передбачає перерозподіл фінансових ресурсів і податкових повноважень на місцеві органи влади, що дає змогу самостійно формувати доходи бюджету, визначати обсяг і напрям видатків та забезпечувати виконання делегованих функцій у межах власної компетенції [8; 18, с. 99–112].

Децентралізація в Україні виступає комплексною управлінською стратегією, що охоплює інституційну, фінансову та політичну складові та сприяє демократизації системи управління на місцевому та регіональному рівнях.

Регіональна політика України – це комплекс державних заходів, спрямованих на перерозподіл ресурсів між регіонами з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та вирівнювання міжрегіональних диспропорцій. Залежно від ступеня спрямованості, вона може бути свідомою, коли цілі чітко визначені як регіональні; частково сві-

домою, коли регіональні наслідки виникають непрямо від загальнодержавних програм; несвідомою, коли регіональні ефекти є побічними наслідками інших державних заходів. Основними цілями державної регіональної політики України є економічні – підвищення конкурентоспроможності регіонів, ефективне використання ресурсів та стимулювання економічної активності з одночасним запобіганням поглибленню відставання депресивних територій; соціальні – забезпечення рівних можливостей громадян незалежно від місця проживання, зменшення міжрегіональних диспропорцій у рівні життя, доступності до інфраструктури, освіти та зайнятості; політичні – зміцнення державності, національної безпеки та легітимності місцевої влади, врахування мультикультурного характеру держави та ризиків маргіналізації окремих груп населення.

В Україні стратегічним орієнтиром регіональної політики є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка визначає три ключові пріоритети: підвищення конкурентоспроможності регіонів, соціально-економічну інтеграцію території та просторовий розвиток, а також вдосконалення управління у сфері регіонального розвитку. Стратегія поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, орієнтуючись на створення єдиного економічного простору, пріоритетний розвиток регіонів зі стратегічним значенням, максимальне використання природних та ресурсних особливостей регіонів, комплексний екологічний захист територій та забезпечення умов для демократичного та інклюзивного розвитку місцевих громад [11].

Складна економічна, політична та соціальна ситуація в Україні пов'язана, зокрема, з низьким рівнем участі громадян у політичних процесах. Відсутність традиції активної політичної поведінки обмежує розвиток громадянського суспільства. Сучасне громадянське суспільство визначається як сукупність громадян та їхніх вільних об'єднань, які діють поза прямим державним контролем, але гарантовані законом.

Пасивність населення пояснюється недостатньою обізнаністю щодо прав і відповідальності, слабким інтересом до громадських справ і відстороненим ставленням до політичних рішень. Ключовим фактором демократичної трансформації є політична освіта, яка підвищує рівень свідомості та сприяє активній участі громадян у політичному житті [17].

Основні завдання політичної освіти включають:

- подолання політичної неграмотності – надання знань про історію, принципи держав-

ного управління, політичну владу, виборчі та партійні системи, права та свободи громадян;

- формування демократичних цінностей – виховання поваги, справедливості, свободи, рівності та здатності до мирного вирішення конфліктів;

- розуміння політичних процесів – ознайомлення з механізмами прийняття рішень, аналіз причинно-наслідкових зв'язків і мотивацій учасників;

- розвиток критичного мислення – здатність оцінювати альтернативні рішення та пропонувати ефективні підходи до вирішення проблеми [16, с. 35–56].

Важливість політичної освіти підкреслюється дослідженнями, які зазначають, що успішність демократичних інституцій значною мірою залежить від рівня громадянської активності та соціального капіталу. Чим вищий рівень обізнаності громадян про політичні процеси та механізми участі, тим активніше вони долучаються до прийняття рішень на місцевому рівні, що покращує ефективність демократичного управління.

Сучасні реалії підкреслюють потребу у створенні політичних матеріалів, які не лише інформують людей, а й допомагають розвивати критичне мислення та активну участь у громадському житті. Для забезпечення їхньої ефективності необхідно чітко регламентувати доступність і поширення, аби запобігти можливим маніпуляціям з боку політичних сил.

Такі кроки допомагають громадянам брати активну участь у політичних процесах і формувати стійке громадянське суспільство, здатне впливати на розвиток держави.

Для цього доцільно створити спеціальний орган або підрозділ у складі центрального органу влади, який здійснюватиме комплексну діяльність у сфері політичної освіти: проводитиме дослідження для виявлення потреб та актуальних проблем, розроблятиме цілі та методики політичної освіти, створюватиме сучасні навчальні матеріали, координуватиме програму їх реалізації та оцінюватиме ефективність, готуватиме пропозиції щодо вдосконалення правових і організаційних аспектів політичної освіти, а також поширюватиме результати своєї діяльності через друковані та електронні матеріали для забезпечення інформованості громадян про ініціативи та досягнення.

Регіональна політика України спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку окремих регіонів і посилення демократичної участі громадян [14]. Проте її ефективність обмежують значні економічні та соціальні нерівності між регіонами, а також

ризиків корупції на місцевому рівні [4]. Для подолання цих проблем потрібні прозорі механізми контролю за бюджетними коштами та вдосконалення місцевого управління.

Вітчизняні дослідники відзначають, що регіональна політика часто не має чіткого об'єкта управління, що знижує керованість розвитку. Основним об'єктом має бути регіональна громада з її системними характеристиками, які визначаються економічними, соціальними, технологічними та культурними факторами. Важливим завданням держави є балансування інтересів центру та регіонів через передачу частин повноваження на місцевий рівень та активізацію механізмів демократичної участі [6].

Регулювання взаємодії між державою, місцевими органами влади та громадами дозволяє коригувати диспропорції у розвитку регіонів, забезпечувати стабільне економічне зростання та підвищення рівня життя населення. Регіональна політика реалізується через спеціалізовані стратегії та програми, враховуючи унікальні потреби та ресурси кожного регіону. Більш детально перспективні напрямки регіонального розвитку після закінчення бойових дій представлено в (табл. 2).

Як видно з таблиці, повоєнний розвиток регіонів України залежить від збалансованого поєднання стратегічних підходів та практичних механізмів їхньої реалізації. Попри наявні проблеми – від інфраструктурних руйнувань до кадрових і фінансових обмежень – ключові

напрями відбудови передбачають модернізацію економіки, відновлення соціальних послуг, підвищення рівня безпеки та інтеграцію сучасних технологій управління. Варіанти вирішення, зокрема залучення міжнародної допомоги, розширення партнерств із громадянським суспільством та впровадження децентралізованих рішень, створюють передумови для формування стійкої моделі розвитку, здатної забезпечити не лише відбудову, а й довгострокове зростання регіонів [14].

Успішна реалізація повоєнного розвитку регіонів України потребує не лише стратегічного планування, а й ефективної координації між центральними органами влади, місцевими адміністраціями та громадами. Наступним етапом є оцінка сучасного стану державної політики відновлення та її ключових викликів у контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Інтеграція до ЄС ставить завдання адаптації внутрішніх процесів до європейських стандартів, де регіональна політика відіграє пріоритетну роль. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України спільно з обласними адміністраціями оновлює регіональні стратегії, спрямовані на стимулювання економіки, розвиток інфраструктури та створення робочих місць. Водночас, процес відновлення ускладнюють юридична невизначеність Програми комплексного відновлення, складнощі з визначенням критеріїв для постраждалих територій та недо-

Таблиця 2

Аналіз повоєнного розвитку регіонів України

Регіон / Напрямок	Стратегії повоєнного розвитку	Проблеми реалізації	Варіанти вирішення
Східні області (Донецьчина, Луганщина)	Відновлення інфраструктури, залучення інвестицій, відновлення житла, розвиток промисловості	Руйнування інфраструктури, велика міграція населення, слабка економічна база	Державне фінансування, державно-приватне партнерство, стимулювання повернення населення, міжнародна підтримка
Південні області (Херсонщина, Запоріжжя, Миколаївщина)	Відновлення аграрного та транспортного потенціалу, безпека портів, відновлення енергетики	Втрата контролю над територіями, руйнування портової інфраструктури, залежність від зовнішніх ринків	Державна програма відновлення портів і залізничної інфраструктури, розвиток місцевого виробництва, диверсифікація експорту
Центральні області (Київщина, Черкащина, Полтавщина)	Підтримка малих та середніх підприємств, розвиток цифрової економіки, аграрний сектор	Недостатнє фінансування, відтік робочої сили у столицю та великі міста	Створення кластерів малого та середнього бізнесу, діджиталізація послуг, стимулювання локального виробництва
Західні області (Львівщина, Івано-Франківщина, Закарпаття)	Туризм, інноваційна економіка, транскордонне співробітництво	Недостатній транспортний та логістичний розвиток, слабка інтеграція з європейськими ринками	Розвиток транспортних коридорів, програми євроінтеграції, підтримка туристичного та інноваційного бізнесу
Усі регіони (загальна стратегія)	Децентралізація, зміцнення місцевого самоврядування, соціально-економічна стабілізація	Корупція на місцевому рівні, нерівномірний розподіл ресурсів, бюрократичні перепони	Прозорий механізм розподілу коштів, посилення контролю, активізація громадянської участі, запровадження електронного урядування

статню координацію між центральними та місцевими органами. Особливо гостро стоять питання кадрового забезпечення, планування та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, що підкреслює потребу в чітких механізмах взаємодії та регламентованих процесах відновлення [15].

У цьому контексті ефективна регіональна політика стає ключовим механізмом реалізації стратегічних завдань держави, що забезпечують адаптацію регіонів до європейських стандартів та інтеграцію громадян у процеси прийняття рішень. Далі варто розглянути основні сучасні інструменти регіональної політики, які спрямовані на стимулювання економічного розвитку, відновлення інфраструктури та посилення участі громадян у житті своїх регіонів.

Ключовими напрямками є:

Інклюзивне стратегічне планування: Громади активно залучаються до розробки стратегій розвитку нового покоління, що відповідають європейським стандартам управління. Це сприяє сталому розвитку та відкриває нові можливості для міжнародного партнерства.

Громадянська участь у відновленні: Програма Ukraine Facility сприяє залученню громадянського суспільства до формування економічної політики, що підвищує ефективність відновлення та адаптації до європейських стандартів.

Цифровізація та моніторинг: використання цифрових технологій дозволяє здійснювати ефективний моніторинг регіонального розвитку, що є важливим для адаптації до європейських стандартів [11].

Міжнародна співпраця: Залучення міжнародних партнерів, зокрема Ради Європи, сприяє обміну досвідом та ресурсами для ефективного відновлення та розвитку регіонів.

Ці інструменти сприяють створенню самодостатніх та потужних регіонів, що відповідають європейським стандартам розвитку та управління.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна регіональна політика України формується як багаторівнева система, у якій поєднуються стратегічні орієнтири держави, потреби громад та вимоги євроінтеграційного курсу. Її ключовим завданням є забезпечення відновлення територій, зменшення міжрегіональних диспропорцій та створення умов для інклюзивного розвитку. Важливим чинником цього процесу є посилення громадянської

участі, що забезпечує прозорість управління та зміцнює демократичні інститути. Водночас ефективність політики залишається обмеженою через кадрові, фінансові та організаційні проблеми, які потребують комплексного рішення на рівні як держави, так і місцевого самоврядування.

Висновки. У статті проаналізовано основні проблеми реалізації державної регіональної політики України в умовах воєнного та повоєнного відновлення. Розглянуто проблеми нормативно-правового регулювання, координації між центральною та місцевою владою, а також обмежену спроможність громад у сфері стратегічного планування. Встановлено, що відсутність ефективної взаємодії між державними інституціями, кадровий дефіцит та нерівномірність розподілу ресурсів істотно уповнюють відновлювальні процеси.

Дослідження засвідчило, що сучасна регіональна політика України потребує не лише оновлення стратегічних орієнтирів, але й інституційної перебудови. Доцільним видається створення окремого органу, відповідного за координацію регіонального розвитку, моніторинг стану постраждалих територій та підтримку громад у питаннях планування. Важливими залишаються посилення горизонтальної взаємодії між регіонами, активніше залучення міжнародних партнерів та впровадження цифрових інструментів у сферу управління.

Окремий акцент зроблено на необхідності гармонізації української регіональної політики з практиками Європейського Союзу. Це передбачає не лише адаптацію правової бази, а й упровадження інструментів стратегічного прогнозування, оцінки результативності регіональних програм та зміцнення людського капіталу. Поглиблення децентралізації, розвиток партисипативних практик і підтримка місцевих ініціатив сприятимуть формуванню стійких громад, здатних самостійно визначати траєкторії свого розвитку.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом моделей відновлення різних типів територій, оцінкою ефективності адресної підтримки, а також вивченням досвіду взаємодії громад з державними структурами та міжнародними партнерами. Окремої уваги потребує питання інтеграції внутрішньо переміщених осіб та розробка довгострокових механізмів післякризового розвитку, що відповідають як національним інтересам, так і європейським стандартам.

Література:

1. Діденко О., Мірошніченко А. Формування ефективної регіональної політики в Україні. *Економіка і регіон: науковий вісник*. 2023. Т. 3, № 90. С. 21–25. DOI: [https://doi.org/10.26906/eir.2023.3\(90\).3023](https://doi.org/10.26906/eir.2023.3(90).3023)
2. Жаліло Я. А., Бахур Н. В., Головка А. А., Їжак О. І., Заблудська І. В., Касперович Ю. В., Ковалівська С. В., Шевченко О. В., Химинець В. В. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України. 2023. С. 36–66. DOI: <https://doi.org/10.53679/niss-analytrep.2023.09>
3. Україна. Кабінет Міністрів. Зміни до Державної стратегії регіонального розвитку. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyl-zminy-do-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku>
4. Зміцнення системи боротьби з корупцією та доброчесності в Україні: огляд ОЕСР доброчесності та боротьби з корупцією в Україні. OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/uk/publications/5f7daca7-uk/full-report/strengthening-the-anti-corruption-and-public-integrity-framework-in-ukraine_8e7ced57.html
5. Крок до ЄС: українські громади створюють стратегії розвитку нового покоління. Prostir.ua. 2025. URL: <https://www.prostir.ua/?news=krok-do-es-ukrajinski-hromady-stvoryuyut-stratehiji-rozvytku-novoho-pokolinnya>
6. Мельничук В. І. Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України : дис. ... канд. наук. Івано-Франківськ, 2023. URL: https://vad.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/156/2023/04/dysertatsiia_melnichuk-vasyl-ivanovych-2023.pdf
7. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. World Bank Group, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
8. Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні. OECD eBooks. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264301481-uk>
9. Україна. Кабінет Міністрів. План заходів на 2025–2027 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2_%D0%94%D0%A1%D0%A0%D0%A0_25_27_%D0%B3%D1%80.docx
10. Україна. Кабінет Міністрів. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова № 940-2024-п від 05.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/940-2024-%D0%BF?utm>
11. Стратегія регіонального розвитку: нові виклики, плани та цифрові технології. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2023. URL: <https://mindev.gov.ua/news/34613-strategiia-regionalnogo-rozvytku-novi-vikliki-plani-ta-cifrovi-tehnologiyi>
12. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. Інститут громадянського суспільства. 2022. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>
13. Чайкіна А., Кудінов О. Теоретичні засади формування регіональної політики при реалізації стратегії сталого розвитку. *State and Regions. Series: Economics and Business*, 2024. 2(132), 45–49. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-2-7>
14. Чорний Р. С., Чорна Н. П. Регіональна політика як домінанта повоєнного відновлення України. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2025. URL: https://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/54491/1/Монографія_Чорний.pdf
15. Що зараз відбувається з державною політикою відновлення громад і які питання треба врахувати. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/shho-zaraz-vidbuvayet-sya-z-derzhavnoyu-politykoju-vidnovlennya-gromad-i-yaki-pytannya-treba-vrahuvaty/>
16. Kiryukhin D. The eluding dreams: Ukraine and the crisis of democratic participation. *Ideology and Politics Journal*, 2023. 1(23), 35–56. <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2023.01.00002>
17. Lutsevych O., Forum U. Ukraine's wartime recovery and the role of civil society. Chatham House survey of Ukrainian CSOs – 2024 update. Pre-read for Berlin Ukraine Recovery Conference (URC). 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2024-06/2024-06-05-ukraine-wartime-recovery-role-civil-society-lutsevych.pdf.pdf>
18. Romanova, V., & Umland, A. (2019). Decentralising Ukraine: Geopolitical Implications. *Survival*, 61(5), 99–112. <https://doi.org/10.1080/00396338.2019.1662108>
19. Silaban A. L., Lubis L. A., Panjaitan G. Y., Hijryah Lativa Sihombing, Ingwer Ludwig Sianipar. The Role of Civic Education in Shaping Democratic Values: A Systematic Literature Review on Implementation and Current Challenges. *Systematic Literature Review and Meta-Analysis Journal*. 2024. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14500397>
20. Ukraine: Government approves 2025–2026 Roadmap for Civil Society Development (2025). CSOM-ETER. URL: <https://esometer.info/updates/ukraine-government-approves-2025-2026-roadmap-civil-society-development>

Дата надходження статті: 17.09.2025

Дата прийняття статті: 10.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025